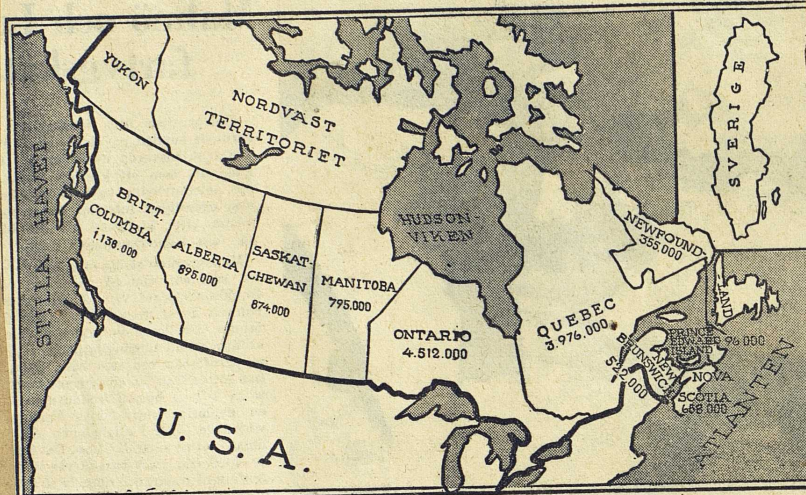

Kanadensisk politik

Kanada med provinnsindelningen (nordregionen är inte i sin helhet med på kartan). Siffrorna under provinnsnamnen avser invånarantal år 1950. För att ge en föreställning om ytvidden är Sverige kartan infälld i högra hörnet till jämförelse.

I FRÅGA OM Kanadas utveckling och ekonomiskt-sociala struktur är, efter vad jag trott mig finna, några oriktiga eller föräldrade föreställningar så vanliga att en del elementära notiser måste föregå ett försök att belysa den politiska situationen. Enligt en av dessa föreställningar har Kanada liksom USA sedan det tidiga 1800-talet gått snabbt framåt, i befolkning, välstånd och expansion väster ut. I själva verket har Kanada, intill de senaste årtiondena, stått relativt stilla; det bör snarare kontrasteras mot än liknas vid USA. Under slutet av 1800-talet var ekonomisk depression och stagnation landets signatur. Mellan 1871 och 1901 steg befolkningen inte mer än från 3,7 till 5,4 miljoner, och antalet utvandrare (främst till USA) översteg antalet invandrare med 400.000. Omkring sekelskiftet förändras bilden, delvis på grund av att "den fria jorden" i USA började bli knapp; mellan 1900 och 1914 mottog Kanada 2,5 miljoner immigranter, och mellan 1901 och 1941 steg befolkningen till 11,5

miljoner (nu bortåt 15 miljoner). Efter det andra världskriget kommer en ny våg av invandring, och upptäckterna av mäktiga tillgångar, på metall och petroleum ger det gamla talet om de obegränsade möjligheternas land en ny realitet. Kanadas storhetstid har nyss börjat, det är det väsentliga; först i våra dagar finns det fog för profetior om en kanadensisk världsmakt vid sidan av det "äldre" USA.

Med den nyss berörda vanföreställningen sammanhänger en annan. Man är benägen att tala om Kanada såsom det stora jordbrukslandet, exportören av vete, om kanadensarna som bönder eller rent av pålsjägare. Den illusionen får ofta stöd i allmänna skildringar från Kanada; i detta land liksom i många andra länder tar sig agrar- och naturromantiken uttryck i en tendens att se jordbrukare och nybyggare som de verkliga representanterna för nationen, att tala om landsbygden såsom typisk i motsats till storstäderna. I realiteten har Kanada blivit ett land av städer, industri och

bergsbruk — i högre grad än Sverige och en rad andra västeuropeiska stater. Avsevärt mer än halva befolkningen lever i städer; den jordbrukande befolkningen understiger 25 procent och värdet av dess produktion 20 procent. Själva ordet Quebec för tanken på franska småbönder och bypräster, men denna provins är den mest urbaniserade av alla, med bortåt två tredjedelar av befolkningen i industristäder och över hälften av denna stadsbefolkning i en enda stad, Montreal; nära nog samma koncentration till städerna möter i den andra stora provinsen, Ontario, och här har storindustrin ännu större betydelse. I havsprovinserna i öster och i British Columbia i väster är läget i huvudsak likartat. Blott i de tre prärieprovinserna (Manitoba, Saskatchewan, Alberta), med mindre än en fjärdedel av den totala folkmängden, är lantbefolkningen i majoritet, och endast i en av dessa provinser, Saskatchewan, har jordbrukarna ett knappt flertal. Framtidslandet Kanada är i första rummet fabrikeras och gruvornas Kanada.

Och detta framtidsland måste liksom USA bli en brokig blandning av nationer och religioner. Från de brittiska öarna härstammar nu mindre än hälften av befolkningen, från Frankrike omkring 30 procent; invandring från andra länder försiggår i stor skala och är

nödvändig om landets tillgångar skall kunna utnyttjas. Bortåt 45 procent av kanadensarna är katoliker, varav en tredjedel icke franskspråkiga (särskilt i Ontario), och katolicismen vinner terräng, både genom nativitet och invandring. Av de protestantiska sekterna är anglikanerna och "United Church of Canada" (en förening av metodister, presbyterianer och kongregationalister) de ojämförligt mest betydande.

Den kanadensiska förbundsstaten byggdes upp under inflytande från och reaktion mot USA. Att provinserna slöt sig samman berodde delvis på att man fruktade amerikanska expansionsplaner efter Nordens seger i inbördeskriget. Just inbördeskriget visade, enligt de kanadensiska grundlagsstiftarna, faran av att inte dra klara kompetensgränser mellan förbundet och delstaterna. En sådan gränsdragning försöktes därför i Kanada. Men resultatet blev inte vad man hoppats. Kompetensvister mellan unionen och provinserna har spelat en stor och stundom farlig roll i Kanadas historia. I detta sammanhang är det tillräckligt att betona att provinserna erhåll och bevarat så viktiga arbetsuppgifter att förutsättningar funnits för speciella provinspartier, för en uppdelning av den politiska verksamheten av egendomlig art. Inom provinsernas ram faller bland annat alla uppfostringsfrågor (dock med rätt för förbundet att inkräda till försvar för religiösa minoriteter), till stor del näringslagstiftning och i princip nästan all sociallagstiftning. Det sistnämnda området hör till dem som föranlett hårda konflikter; unionen har här på vissa punkter ökat sina befogenheter, så t. ex. genom författningsändringen av år 1940, som gav möjlighet till en unionslag om arbetslöshetsförsäkring.

Representationen formades efter amerikanskt mönster. I underhuset, som numera har 262 medlemmar och väljs med allmän rösträtt för män och kvinnor, är platserna fördelade på provinserna i huvudsak efter folkmängd, så att exempelvis Ontario har 83, Quebec 73 och Prince Edward Island 4 platser. Senaten skulle bli provinsernas speciella organ, dock med viss hänsyn till folkmängden vid platsernas fördelning; Ontario och Quebec har vardera 24 senatorer, havsprovinserna i öster tillsammans 30 och de fyra västra provinserna tillsammans 24 platser. Men senatorerna utses av regeringen på livstid — alltid ur det härsnande partiet — och senaten

har i realiteten fått ringa betydelse.

Däremot har den parlamentariska regeringen enligt praxis på ett märkligt sätt kommit att representera skilda regioner, nationaliteter och religioner. Vid regeringens bildande är det en huvudsynpunkt, oberoende av vilket parti som har makten, att fördela ministerplatserna efter dessa proportionella principer. Den nu sittande liberala ministären är från denna synpunkt förebildlig: alla provinserna utom Prince Edward Island har företrädare bland de 20 ministrarna; av dessa är 14 engelsmän och 6 fransmän, 13 protestanter och 7 katoliker; från Ontario kommer 3 protestanter och 3 katoliker, från Quebec 4 katoliker och 2 protestanter. En biprodukt av denna konvention är att premiärministern får en stark ställning som enhetens företrädare; "han har nästan samma position som en av underordnade omgiven president, eftersom han ensam har prestige som nationell ledare", skriver en kanadensisk statsvetenskapare.

En blick på Kanadas politiska utveckling ger intrycket att den i moderlandet utformade parlamentarismen

Partier	Lib.	Kons.	Soc.-dem. (CCF)	Social Credit	Komm. (Labour Progressive)	Andra
Röster	2.929.000	1.742.000	782.000	140.000	33.000	137.000
Mandat	193	41	13	10	—	5

här nått sin fulländning. Sedan förbundsstatens tillkomst har två partier, konservativa och liberala, växlat vid makten; minoritetspartier har framträtt, men aldrig allvarligt hotat de traditionella huvudpartiernas ställning. 1867—1896 ägde de konservativa majoriteten med undantag för en fyraårsperiod; 1896—1911 satt de liberala vid makten; 1911—1921 regerade de konservativa; efter 1921 har liberalerna haft ledningen med undantag för några månader 1926 och åren 1930—1935. I regel har ministärskiftena betingats av nyval; en regering har bakom sig haft en klar och enhetlig majoritet; utbrytningar ur ett parti och koalitioner mellan skilda grupper och partier har förekommit blott vid ett par tillfällen. Parlamentarismen har fungerat långt mera stilenligt än i England.

Till stor del beror dessa taktfasta växlingar på att majoritetsvalen nästan genomgående givit det största partiet en betydande överrepresentation i förhållande till röstsiffran. 1935 hade liberalerna 47 procent av rösterna, 73 procent av platserna; 1940 var motsvarande siffror 54 och 74. Röstsiffror och mandat vid det senaste valet, 1949, framgår av nedanstående sammanställning.

Likheten med det brittiska systemet får emellertid inte överdrivas. En närmare granskning av det kanadensiska partiväsendet visar att detta starkt avviker från det engelska och att det snarast är USA som måste tas som utgångspunkt vid en jämförande analys av kanadensisk politik.

HERBERT TINGSTEN

(Föregående artiklar i serien om Kanada var införda den 7/11, 11/11 och 14/11.)